

Wyrok z dnia 19 maja 2009 r.

II PK 288/08

Odpowiednie stosowanie art. 45 § 2 k.p. i art. 47¹ k.p. do dyrektora szkoły odwołanego na podstawie art. 38 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.) nie uzasadnia ograniczenia ustawowego odszkodowania do wysokości trzymiesięcznego dodatku funkcyjnego.

Przewodniczący SSN Zbigniew Korzeniowski, Sędziowie SN: Romualda Spyt (sprawozdawca), Jolanta Strusińska-Żukowska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 19 maja 2009 r. sprawy z powództwa Bogdana D. przeciwko [...] Liceum Ogólnokształcącemu w L. o odszkodowanie, zadośćuczynienie i dodatek motywacyjny, na skutek skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Legnicy z dnia 29 maja 2008 r. [...]

I. u c h y ł zaskarżony wyrok w części rozstrzygającej o odszkodowaniu za niezgodne z prawem odwołanie z funkcji dyrektora szkoły przysługującym na podstawie przepisów Kodeksu pracy oraz o kosztach postępowania apelacyjnego i przekazał sprawę w tym zakresie Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego,

II. o d d a ł skargę kasacyjną w pozostałej części,

III. zasądził od powoda na rzecz pozwanego kwotę 900 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 27 lutego 2007 r. Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Lubinie zasądził od pozwanego [...] Liceum Ogólnokształcącego w L. na rzecz powoda Bogdana D. kwotę 9.137 zł tytułem odszkodowania za niezgodne z prawem odwołanie z funkcji dyrektora szkoły, w pozostałym zakresie powództwo oddalił, orzekając również o

kosztach postępowania. Wyrok ten zapadł w następującym stanie faktycznym. Powód zatrudniony był w pozwanym Liceum na stanowisku nauczyciela mianowanego. Od 1 stycznia 2006 r. objął funkcję dyrektora szkoły na okres do 31 sierpnia 2010 r. Uchwałą Zarządu Powiatu w L. z dnia 6 kwietnia 2007 r. odwołano powoda ze stanowiska dyrektora, bez zachowania okresu wypowiedzenia, uzasadniając to niewykonaniem decyzji kuratora oświaty dotyczącej usunięcia ucznia z zajęć szkolnych w dniu 4 kwietnia 2007 r. oraz naruszeniem przez powoda prawa w stosunku do zatrudnionych nauczycieli, co doprowadziło do dezorganizacji pracy szkoły, a także naruszeniem przepisów dotyczących gospodarki finansowej szkoły. Sąd Rejonowy uznał, że wskazane wyżej przyczyny nie uzasadniały podjęcia decyzji o odwołaniu ze stanowiska dyrektora.

Mając tak ustalony stan faktyczny Sąd wywiódł, że naruszenie art. 38 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.) musi stworzyć po stronie pracownika odpowiednie roszczenie. Odwołując się do poglądów wyrażonych w judykaturze Sądu Najwyższego Sąd przyjął, że należało odpowiednio zastosować art. 42 § 1 k.p. i art. 45 k.p. i zasądzić od pozwanego na rzecz powoda odszkodowanie w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia za pracę. Roszczenie przekraczające tak ustalone odszkodowanie Sąd Rejonowy uznał za wygórowane. Stwierdził, że powód nie wykazał szkody spowodowanej odwołaniem ze stanowiska. Nieuzasadnione było także żądanie zadośćuczynienia za krzywdę w kwocie 20.000 zł, bowiem, chociaż naruszono dobre imię powoda poprzez artykuły prasowe i telewizyjne, jednak na ma podstaw, aby winą za takie działania obciążyć pozwane Liceum. Sąd Rejonowy uznał także, że powód nie może skutecznie domagać się dodatku motywacyjnego, bowiem ma on charakter uznaniowy.

Wyrok powyższy zaskarżyły apelacją obie strony procesu. W wyniku apelacji pozwanego Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Legnicy wyrokiem z dnia 29 maja 2008 r. zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i obniżył kwotę zasądzzonego odszkodowania do kwoty 2.100 zł oraz uwzględniając częściowo apelację powoda, zasądził od pozwanego kwoty dodatku motywacyjnego. Dalej idące apelacje stron zostały oddalone, rozstrzygnięto także o kosztach procesu.

W pisemnych motywach rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy wskazał, że biorąc pod uwagę fakt, iż powód został jedynie odwołany ze stanowiska dyrektora z naruszeniem art. 38 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, przysłu-

guje mu wyłącznie odszkodowanie, obejmujące dodatek funkcyjny za czas, do upływu którego pełnienie funkcji miało trwać, nie więcej jednak niż za 3 miesiące, powołując się przy tym na stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w wyroku II PKN 138/97. Wywiódł także, że roszczenie powoda domagającego się pełnej rekompensaty szkody wywołanej odwołaniem ze stanowiska dyrektora oparte jest na poglądzie Trybunału Konstytucyjnego wyrażonym wyroku z dnia 27 listopada 2007 r., SK 18/05, (OTK-A 2007 nr 10, poz.128), zgodnie z którym art. 58 k.p. w związku z art. 300 k.p., rozumiany w ten sposób, że wyłącza dochodzenie innych, niż określone w art. 58 k.p., roszczeń odszkodowawczych, związanych z bezprawnym rozwiązaniem umowy o pracę bez wypowiedzenia, jest niezgodny z art. 64 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji. Podkreślił, że pracownik dochodzący wyrównania szkody w granicach przekraczających roszczenia wynikające z art. 58 k.p. winien wykazać przesłanki odpowiedzialności z art. 415 k.c. lub art. 471 k.c. Źródłem szkody w niniejszej sprawie jest odwołanie powoda ze stanowiska dyrektora, uznane za niezgodne z prawem, którego to odwołania dokonał organ podmiotu prowadzącego szkołę, tj. Powiatu L. Zatem szkodę tę należy wiązać z uchwałą tego organu i dlatego tak sprecyzowane roszczenie skierowane zostało przeciw niewłaściwemu pozwanemu. Legitymację bierną posiadałby jedynie Powiat L., a nie [...] Liceum Ogólnokształcące w L. Te same zasady dotyczą roszczenia o zadośćuczynienie za publiczne wypowiedzi Starosty L. i rzecznika Starostwa, naruszające dobra osobiste powoda. Natomiast za uzasadnione Sąd uznał żądanie pozwu dotyczące dodatku motywacyjnego.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach, powód zarzucił naruszenie prawa materialnego - poprzez błędną wykładnię art. 38 ustawy o systemie oświaty w związku z art. 45 § 2 k.p. i art. 47¹ k.p. oraz naruszenie prawa procesowego - art. 5 k.p.c.

W uzasadnieniu zarzutu dotyczącego naruszenia prawa materialnego skarżący podniósł, że przepisy Kodeksu pracy, określające wysokość odszkodowania w związku z wadliwym wypowiedzeniem umowy o pracę bądź wadliwym wypowiedzeniem zmieniającym limitują wysokość tego odszkodowania, niezależnie od tego czy pracownik poniósł szkodę, czy też nie. Odszkodowanie nie może być niższe niż wysokość wynagrodzenia za trzy miesiące. Z przepisów art. 47¹ k.p.; art. 50 § 3 i 4 k.p. i art. 58 k.p. nie wynika, że mają one wyrównywać utracone wynagrodzenie. Skarżący podkreślił, że w sprawie I PKN 138/97, do której odwołał się Sąd Okręgowy, powód -

inaczej niż w niniejszej sprawie - został odwołany ze stanowiska dyrektora szkoły z zachowaniem okresu wypowiedzenia. Podkreślił, że zasądzone odszkodowanie w wysokości trzymiesięcznego dodatku funkcyjnego nie kompensuje odwołania go ze stanowiska, gdyż utracił on także dodatek motywacyjny.

Uzasadniając zarzut naruszenia art. 5 k.p.c. skarżący stwierdził, że pierwotnie pozwał Starostwo Powiatowe w L., następnie, w wyniku pouczenia przez Sąd Rejonowy, roszczenia skierował przeciwko [...] Liceum Ogólnokształcącemu w L. i cofnął pozew wobec Starostwa. Potem zaś sprecyzował roszczenie i domagał się odszkodowania za niezgodne z prawem odwołanie ze stanowiska dyrektora w wysokości 28.000 zł i zadośćuczynienia w kwocie 20.000 zł. Skarżący działał bez profesjonalnego pełnomocnika, zatem Sąd Rejonowy winien go pouczyć o konieczności skierowania pozwu przeciwko właściwemu pozwanemu. Z tej właśnie przyczyny Sąd drugiej instancji winien uchylić zaskarżony przez powoda wyrok w części oddalającej powództwo o dalej idące odszkodowanie i zadośćuczynienie i sprawę w tym zakresie przekazać Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Wskazując na powyższe skarżący wniósł o „zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie w części powództwa poprzez zasądzenie odszkodowania w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia”, o uchylenie wyroku w części dotyczącej roszczenia przekraczającego odszkodowanie w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia oraz zadośćuczynienia i przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów postępowania według norm przepisanych.

Pozwany w odpowiedzi na skargę wniósł o jej oddalenie i zasądzenie od powoda kosztów postępowania, z uwzględnieniem kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest częściowo uzasadniona i dotyczy to zarzutu naruszenia art. 38 ust. 2 ustawy o systemie oświaty w związku z art. 45 § 2 k.p. i art. 47¹ k.p. W uchwałach Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 1993 r., I PZP 71/92, (OSNCP 1993 nr 9, poz. 144) oraz z dnia 5 maja 1993 r., I PZP 15/93 (OSNCP 1993 nr 12, poz. 217)

przyjęto, że nauczycielowi mianowanemu odwołanemu z funkcji wicedyrektora szkoły, powierzonej na czas nieokreślony, z naruszeniem art. 37 ust. 1 lub art. 38 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty nie przysługuje roszczenie o orzeczenie bezskuteczności odwołania czy o przywrócenie do pracy na dotychczasowym stanowisku; przysługuje mu natomiast roszczenie o odszkodowanie na podstawie stosowanych odpowiednio art. 45 § 2 i art. 47¹ k.p. Sąd Najwyższy wyjaśnił, że z norm Kodeksu pracy, ze względu na zasadniczą różnicę w charakterze instytucji, nie mogą być stosowane przepisy dotyczące odwołania kierownika zakładu pracy (art. 68 k.p. i nast. k.p.), a w szczególności art. 69 k.p. O wiele bardziej zbliżony charakter mają unormowania dotyczące wypowiedzenia zmieniającego i przewidujące roszczenia o uznanie wypowiedzenia za bezskuteczne, przywrócenie na poprzednie warunki pracy lub odszkodowanie (art. 42 § 1 k.p. i art. 45 k.p.). Stosowanie przepisów art. 45 k.p. powinno być jednak odpowiednie, uwzględniające przede wszystkim charakter powierzenia funkcji kierowniczej w szkole i zasad jej sprawowania. Odpowiednie stosowanie norm art. 45 k.p. prowadzi w tej sytuacji do uznania, że niecelowe jest orzekanie o przywróceniu do pracy na poprzednie stanowisko czy uznanie odwołania za bezskuteczne. Omawiana sytuacja jest wprawdzie spowodowana innymi przyczynami niż wymienione w art. 45 § 2 k.p., należy jednak uznać, że norma tego przepisu powinna znaleźć odpowiednie zastosowanie, gdyż z jednej strony gwarantuje odwołanemu wicedyrektorowi ochronę, z drugiej zaś nie przekreśla istoty odwołania z tego stanowiska. Stanowisko to zasadniczo poparł Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 maja 1997 r., I PKN 138/97 (OSNAPiUS 1998 nr 9, poz. 261). Jednakże ograniczył zakres odszkodowania, stwierdzając, że nauczycielowi mianowanemu, odwołanemu z funkcji dyrektora szkoły z naruszeniem art. 38 ust. 2 ustawy o systemie oświaty, przysługuje wyłącznie odszkodowanie, obejmujące dodatek funkcyjny za czas, do upływu którego pełnienie funkcji miało trwać, nie więcej jednak niż za 3 miesiące. Uzasadnił to tym, że przewidziana w art. 50 § 3 i 4 k.p. sankcja odszkodowawcza (w rozpoznawanej sprawie powód podobnie jak w niniejszej sprawie powołany został na stanowisko dyrektora na czas określony) jest adekwatna do występującej w sprawie sytuacji faktycznej i prawnej. Stanowisko to znalazło akceptację Sądu Okręgowego, który zmniejszył zasądzone przez Sąd pierwszej instancji odszkodowanie do kwoty równoważnej dodatkowi funkcyjnemu za okres 3 miesięcy. Wbrew natomiast wywodom odpowiedzi na skargę nie można uznać, że pogląd ten znalazł akceptację w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2003 r., I PK

74/02 (OSNP 2004 nr 13, poz. 221), bowiem zaznaczono w nim wyraźnie, że skoro skarżący błędnie oznaczył w kasacji stronę pozwaną, a ponadto uprawomocnił się wyrok Sądu pierwszej instancji oddalający powództwo przeciwko pozwanemu Zespołowi Szkół, to Sąd Najwyższy nie miał możliwości dalszego roztrząsania wątku przysługujących powodowi roszczeń wynikających z pozbawienia go stanowiska dyrektora tej szkoły - poza kwestią pomocniczego stosowania przepisów Kodeksu pracy dotyczących rozwiązywania umów o pracę.

Sąd Najwyższy rozpoznający niniejszą sprawę uznaje przedstawioną w wyroku I PKN 138/97 koncepcję za nieuzasadnioną. Przede wszystkim podkreślić należy, że nie została wsparta ona pogłębioną argumentacją. U jej podstaw, jak się zdaje, leżała okoliczność, że odwołanie z funkcji dyrektora szkoły nie powoduje rozwiązania stosunku pracy a jedynie utratę dodatku funkcyjnego, stąd „adekwatność” wysokości odszkodowania. Jednakże trafnie wywodzi skarżący, że odszkodowania, o których mowa w przepisach art. 47¹ k.p., art. 50 § 3 i 4 k.p. i art. 58 k.p., nie są powiązane z rzeczywistą szkodą i przysługują niezależnie od jej wystąpienia. Przykładem tego może być obowiązek wypłaty odszkodowania z tytułu nieuzasadnionego rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem, chociażby pracownik, podjąwszy natychmiast inną pracę, ani jednego dnia nie pozostawał bez pracy, a jego zarobki związane z nowym zatrudnieniem są wyższe niż te, które osiągał u poprzedniego pracodawcy. Takie rozumienie funkcji odszkodowania przysługującego na podstawie art. 58 k.p. przedstawił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 listopada 1981 r., I PR 91/81 (OSNCP 1982 nr 5 - 6, poz. 81) oraz z dnia 29 maja 1987 r., I PRN 24/87 (Służba Pracownicza 1998 nr 2, s. 26). Tak rozumianej funkcji odszkodowania z art. 58 k.p. nie zakwestionował także Trybunał Konstytucyjny w przywołanym przez Sąd Okręgowy wyroku z dnia 27 listopada 2007 r., SK 18/05, podkreślając, że wystąpienie szkody, rozumianej jako uszczerbek w prawnie chronionych dobrach pracownika, a także jej ewentualna wysokość, nie stanowią przesłanek powstania tego roszczenia i nie mają wpływu na jego wysokość.

Wprawdzie odwołanie nauczyciela mianowanego ze stanowiska dyrektora szkoły nie jest tożsame z wypowiedzeniem zmieniającym (art. 42 § 1 k.p.), jednakże w sferze faktycznej odnosi podobny skutek. Stanowi bowiem jednostronną zmianę warunków pracy i to niekorzystną dla pracownika. Zmiana ta dotyczy treści stosunku pracy nauczyciela pełniącego funkcję dyrektora szkoły, gdyż pozbawia go funkcji i uprawnień organu zarządzającego szkołą (art. 3¹ k.p.) oraz w istotny sposób uszczu-

pla należne mu wynagrodzenie za pracę, pozbawiając go dodatku funkcyjnego (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 10 stycznia 2003 r., I PK 74/02, OSNP 2004 nr 13, poz. 221, z dnia 10 kwietnia 1997 r., I PKN 88/97, OSNAPiUS 1998 nr 1, poz. 10). W przypadku wypowiedzenia warunków pracy i płacy również niekoniecznie musi dojść do rozwiązania stosunku pracy, który będzie kontynuowany na nowych warunkach w przypadku ich przyjęcia przez pracownika. Przyjęcie tych nowych warunków pracy nie wyklucza możliwości dochodzenia przez pracownika roszczenia odszkodowawczego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 lutego 2001 r., I PKN 515/99, OSNAPiUS 2001 nr 12, poz. 414) i w takim przypadku w judykaturze nie ma wątpliwości, że odszkodowanie za wadliwe wypowiedzenie zmieniające nie jest odnoszone do różnicy zarobków, sprzed i po wypowiedzeniu. Za Trybunałem Konstytucyjnym (przywołany wyrok w sprawie SK 18/05) podkreślić także należy, że omawiane odszkodowania są to roszczenie majątkowe *sui generis*, u których podstaw leży również funkcja socjalna i represyjna, co także przemawia za brakiem możliwości zmniejszenia odszkodowania. Bezprawność odwołania mianowanego nauczyciela ze stanowiska dyrektora szkoły wynikająca z braku uzasadnionych podstaw ku temu czy też będąca skutkiem naruszenia przepisów dotyczących tego odwołania winna wywoływać skutek podobny jak bezprawność działania pracodawcy przy wypowiedzeniu zmieniającym, bowiem są to rodzajowo podobne uchybienia prawom pracownika. Odpowiednie stosowanie do odwołanego dyrektora szkoły art. 45 § 2 k.p. i art. 47¹ k.p. nie może zatem prowadzić do zmniejszenia wysokości ustawowego odszkodowania.

Natomiast nie ma usprawiedliwionej podstawy zarzut naruszenia art. 5 k.p.c. Biorąc pod uwagę argumentację przedstawioną na poparcie tego zarzutu, to właściwszy byłby, jako dalej idący, zarzut naruszenia art. 477 zdanie pierwsze k.p.c., zgodnie z którym w postępowaniu wszczętym z powództwa pracownika wezwania do udziału w sprawie, o którym mowa w art. 194 § 1 i § 3 k.p.c., sąd może dokonać również z urzędu. Skarżący w pierwszej kolejności upatruje tego naruszenia przez Sąd pierwszej instancji, który, jego zdaniem, powinien pouczyć go o konieczności skierowania roszczenia opartego na poglądzie wyrażonym w wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie SK 18/05 przeciwko właściwemu pozwanemu i wywodzi, że z powodu uchybienia temu obowiązкови przez Sąd pierwszej instancji Sąd drugiej instancji winien był uchylić zaskarżony apelacją powoda wyrok. Jednakże w apelacji powoda nie podniesiono, nawet w formie opisowej, stosownego zarzutu naruszenia

prawa procesowego. Z treści apelacji wynika natomiast, że dalej idące roszczenie o odszkodowanie oraz roszczenie o zadośćuczynienie powód nadal kierował przeciwko pozwanemu Liceum. Zgodnie z art. 378 § 1 k.p.c. sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania. W uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC 2008 nr 6, poz. 55), której nadano moc zasady prawnej, Sąd Najwyższy zajął stanowisko, że sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty naruszenia prawa procesowego. W uzasadnieniu uchwały stwierdzono, że sąd drugiej instancji - bez podniesienia w apelacji lub w toku postępowania apelacyjnego odpowiedniego zarzutu - nie może wziąć z urzędu pod rozwagę uchybień prawu procesowemu, popełnionych przez sąd pierwszej instancji, choćby miały wpływ na wynik sprawy. Wyłom w tej regule został ustanowiony w art. 378 § 1 zdanie drugie k.p.c., odnoszącym się do nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji. Zatem Sąd Okręgowy nie był uprawniony do uwzględnienia z urzędu ewentualnego naruszenia przez Sąd Rejonowy art. 477 k.p.c. czy też art. 5 k.p.c. Również Sąd drugiej instancji nie mógł samodzielnie naruszyć art. 477 k.p.c., gdyż wyłączenie przez art. 391 § 1 k.p.c. możliwości stosowania przed sądem drugiej instancji art. 194-196 i 198 k.p.c. obejmuje także art. 477 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2001 r., I PKN 342/00, OSNP 2003 nr 1, poz. 15).

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na mocy art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok w części dotyczącej roszczenia o odszkodowanie za niezgodne z prawem odwołanie z funkcji dyrektora szkoły przysługujące na podstawie przepisów Kodeksu pracy oraz na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną w pozostałej części. O kosztach postępowania orzeczono na mocy art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c., a także (w pkt III) na podstawie art. 98 k.p.c. w związku z § 11 ust. 1 pkt 2 w związku z § 6 pkt 5 w związku z § 12 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.).

=====